

публичних інтересов // Интерес в публичном и частном праве: Материалы науч. конф. – М., 2002. – С. 79-82.

8. Конюхова Т.В. Развитие института ответственности за нарушение бюджетного законодательства // Законодательство и экономика. – 2003. – № 2. – С. 20-30.

9. Макарова Н.С. Бюджетная ответственность: понятие, основания и особенности реализации: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.14 «. – М., 2004.

10. Трофимова М.П. Функции юридической ответственности: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. – Саратов, 2000.

11. Липинский Д.А. Проблемы юридической ответственности. – СПб., 2003.

12. Емельянов А. Меры финансово-правового принуждения // Правоведение. – 2001. – № 6. – С. 42-56.

13. Бобкова Л.Л. Государство как субъект бюджетного права: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14. – Воронеж, 2006.

14. Емельянов А.С. Финансовое право. – М., 2002.

15. Карасева М.В. Финансовое право. Общая часть: Учеб. – М., 1999.

16. Музика-Стефанчук О.А. Фінансове право: Навч. посіб.. – 3-тє вид., виправл. і доповн. – К., 2007.

Надійшла до редакції 14.03.2012

В. Б. Саксонов

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 346.34

ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ДОГОВОРІВ (КОНТРАКТІВ) УКРАЇНИ

Висвітлено загальні юридичні умови та правові особливості зовнішньоекономічних договорів (контрактів). Виявлено основні проблемні моменти у чинних юридичних актах стосовно зовнішньоекономічних договорів (контрактів) у нашій державі. Надано рекомендації щодо вдосконалення положень вітчизняного законодавства, які врегульовують договірні відносини у зовнішньоекономічній сфері.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, зовнішньоекономічний договір (контракт), арбітражна угода.

Освещены общие юридические основы и правовые особенности внешнеэкономических договоров (контрактов). Выявлены основные проблемные моменты в действующих юридических актах в отношении внешнеэкономических договоров (контрактов). Предложены рекомендации по усовершенствованию положений отечественного законодательства, регулирующих договорные отношения в сфере внешнеэкономической деятельности.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, внешнеэкономический договор (контракт), арбитражное соглашение.

The article shows common juridical terms and law features of

external economic agreements (contracts). There are problematic points in juridical acts concerning foreign trade agreements (contracts) in our country. Recommendations as to home legislation improvement regulating contractual relationship in the foreign field are given.

Keywords: *external economic activity, external economic agreements (contracts), arbitration agreement.*

Постановка проблеми. Юридичне оформлення зовнішньоекономічних відносин відбувається насамперед у міждержавних договорах, а положення, що містяться в них, конкретизуються в цивільно-правових угодах. У зв'язку з цим у правовій регламентації зовнішньоекономічних відносин виникає необхідність поєднання категорій міжнародного публічного, міжнародного приватного і національного цивільного права. Отже, у регулюванні зовнішньоекономічних операцій важливе значення мають не тільки міжнародні конвенції, національне і зарубіжне законодавство, але й положення зовнішньоекономічних договорів (контрактів). Тому, передусім, контрактні умови справедливо позиціонуються в юриспруденції як одні з основних форм регулювання відносин між безпосередніми учасниками зовнішньоекономічної діяльності. Зважаючи на таке значення зовнішньоекономічного договору (контракту) й ті проблемні моменти, які виникають у зв'язку з реалізацією правових норм, що регулюють відносини у цій сфері, дослідження, присвячені зовнішньоекономічним договорам (контрактам), мають неабияку актуальність.

Аналіз публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Зазначена проблематика вже ставала предметом досліджень фахівців у цій галузі й знаходила висвітлення як у науковій літературі, так і у спеціальних науково-практичних коментарях до чинного законодавства й інших студіях. Теоретичною основою дослідження стали наукові роботи, авторами яких є такі дослідники, як А. Беляєва, О. Белянич, С. Бервено, О. Вінник, Л. Винокурова, О. Волошук, Н. Громова, Дж. Мосс, Р. Джурович, І. Діковська, Т. Захарченко, С. Кравцов, М. Купцова, В. Малиновська, М. Мальський, В. Мілаш, В. Мусін, В. Назаренко, Е. Пащенко, І. Побірченко, М. Розенберг, М. Федорко, С. Юдін та ін. Водночас наукові роботи, що стосуються теми даного дослідження, не охоплюють значної частини питань і проблем, які пов'язані з комплексною характеристикою зовнішньоекономічних договорів (контрактів).

У зв'язку звище зазначеним вбачаємо за доцільне розглянути й охарактеризувати загальні юридичні умови та правові особливості зовнішньоекономічного договору (контракту), що є **метою** даної роботи. Відповідно до поставленої мети визначено такі основні завдання: надати визначення та характеристику ознак зовнішньоекономічного договору (контракту); розглянути юридичні засади щодо форми та зміс-

ту зовнішньоекономічних договорів (контрактів); виявити правові основи арбітражних угод і застережень; висвітлити юридичні підстави визначення права, що застосовується до зовнішньоекономічного договору (контракту).

Виклад основного матеріалу. Легальне визначення поняття зовнішньоекономічного договору (контракту) закріплено в Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 року. Так, у ст. 1 цього закону зазначено: «зовнішньоекономічний договір (контракт) – це матеріально оформлена угода двох або більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їх іноземних контрагентів, спрямована на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав та обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності» [6].

Отже, у національному законодавстві України, зважаючи на певні тенденції уніфікації права міжнародних комерційних договорів (контрактів), закріплено основні характерні риси договору за континентальним правом, оскільки визначальною рисою договору в континентальному праві є те, що в загальних договірних умовах відбиваються погоджені волевиявлення сторін, на відміну від англо-американського права, де в основу договору може бути покладено волевиявлення однієї (зобов'язаної) сторони.

Слід також зазначити, що в актах вітчизняного цивільного законодавства поряд із поняттям договору використовується термін «контракт» (ст. 382-383 ГК України [3]; ст. 1 Закону «Про зовнішньоекономічну діяльність» [6]; Постанова Кабміну «Про затвердження Порядку реєстрації зовнішньоекономічних контрактів (договорів) на здійснення експортних операцій з металоломом» [9] та ін.). З цього приводу необхідно вказати, що у термін «контракт» звичайно вкладається вужчий зміст, ніж у «договір». Поняття «контракт» прийнято поширювати лише на договори, яким надається письмова форма.

У цілому ознаками міжнародних комерційних договорів (контрактів), що дозволяють виділити їх в окрему групу цивільних, а також господарських договорів, є такі:

1) законодавство, що визначає умови дії міжнародних договорів в Україні. Необхідно зауважити, що зовнішньоекономічний договір (контракт) – це різновид господарського договору, що, у свою чергу, є різновидом цивільно-правового договору. Тому слід зазначити, що до правового регулювання відносин, які впливають із зовнішньоекономічних договорів (контрактів), крім Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [6], використовуються та застосовуються також норми ЦК [2] та ГК України [3], Закону України «Про міжнародне приватне право» [8] й інших нормативно-правових актів національного законодавства, а також міжнародних договорів, угод, конвенцій тощо, згода на обов'язковість яких надана Верховною Ра-

дою України (ст. 9 Конституції України) [1];

2) сфера дії зовнішньоекономічних договорів (контрактів) – зовнішньоекономічна діяльність, що є діяльністю суб'єктів господарювання України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами (ч. 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність») [6];

3) особливий суб'єктний склад – два або більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їхні іноземні контрагенти.

Законодавство містить деякі колізійні положення стосовно правового статусу зазначених осіб, що значною мірою зумовлено прийняттям Господарського кодексу [3] зі спеціальним розділом про ЗЕД без внесення відповідних змін до Закону України «Про ЗЕД» [6]. Так, Господарський кодекс (ст. 378) закріпив вужче коло суб'єктів ЗЕД, передбачивши, що ними є (можуть бути) суб'єкти господарювання, зазначені в пунктах 1, 2 ч. 2 ст. 55 ГК [3] (тобто господарські організації зі статусом юридичної особи, створені відповідно до законодавства України (Цивільного кодексу [2], Господарського кодексу [3], спеціальних законів) та громадяни України, іноземці й особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність і зареєстровані відповідно до закону як підприємці.

Відтак, ГК виключив зі складу суб'єктів ЗЕД господарські організації, створені за законодавством України без статусу юридичної особи, зокрема: промислово-фінансові групи; пайові інвестиційні фонди; філії, представництва, інші відокремлені підрозділи (структурні одиниці), господарські організації-нерезиденти; іноземні (створені за зарубіжним законодавством) господарські організації зі статусом або без статусу юридичної особи.

Крім того, відповідно до законодавства деяких країн (англосаксонської правової традиції, Німеччини, Австрії та ін.) персональні товариства (повне та командитне) не визнаються юридичними особами, хоча можуть мати інтерес щодо участі в ЗЕД, в тому числі й шляхом створення на території України своїх філій, представництв, інших відокремлених підрозділів та/або укладення з українськими суб'єктами господарювання зовнішньоекономічних договорів (контрактів);

4) спеціальні вимоги щодо форми договору: як загальне правило, письмова форма, якщо інше не встановлено законом чи чинним міжнародним договором, згоду на обов'язковість якого надано Верховною Радою України.

Оскільки для зовнішньоекономічних правочинів, які укладаються українськими учасниками зовнішньоекономічного обігу, обов'язковою є письмова форма (про що до статей 11, 29 Конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів (Відень, 1980) [13] Україною

було зроблено застереження), у письмовій формі повинні здійснюватися і будь-які зміни, доповнення, а також припинення договору.

Отже, новим українським законодавством збережено суворо імперативний характер положень про вимогу до форми зовнішньоекономічних контрактів, однак ні в новому ЦК України, ні в Законі України «Про міжнародне приватне право» не виправдано не збережено такі наслідки недотримання письмової форми зовнішньоекономічного договору, як його недійсність (як це було передбачено ч. 2 ст. 45 ЦК УРСР 1963 р.) [5], на що справедливо звертають увагу в юридичній літературі.

Наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 6 вересня 2001 р. № 201 із наступними змінами й доповненнями затверджено Положення про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів) [10]. Воно містить перелік основних та додаткових умов зовнішньоекономічного договору. Проте в юридичній літературі не вщухають суперечки щодо правової природи цього положення; суперечливою щодо цього є й судова практика.

У встановлених національним законодавством випадках передбачено обов'язковість державної реєстрації визначених законом видів зовнішньоекономічних договорів/контрактів. Договір, який підлягає державній реєстрації, вважається укладеним з моменту його державної реєстрації. Якщо договір в силу закону або відповідно до згоди сторін підлягає нотаріальному посвідченню, він вважається укладеним з моменту його нотаріального посвідчення.

Як показує судова та арбітражна практика, помилки, яких припускаються сторони при укладенні контракту, найчастіше повторюються й при внесенні до уже укладених контрактів яких-небудь доповнень і змін, а також при виконанні контракту. Сторони не дотримуються юридичних правил, що пред'являються до такого роду дій, які полягають у тому, що зміна і доповнення умов укладеного раніше контракту оформлюється в такому самому порядку, у якому оформлюється контракт, тобто з дотриманням письмової форми і перевіркою повноважень сторін на здійснення таких дій;

5) особливості змісту договору. Зміст договору становлять умови (пункти), визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства (ч. 1 ст. 628 ЦК України). Водночас договір є укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору (ч. 1 ст. 638 ЦК України) [2].

Отже, насамперед домовленість сторін повинна бути досягнута щодо істотних умов договору, без погодження яких договір не може вважатися укладеним. Загалом зовнішньоекономічний договір повинен містити: найменування, номер договору, дату й місце його укла-

дення; повне найменування сторін, повноваження представників сторін; предмет договору – найменування, номенклатуру, асортимент, вимоги до кількості та якості товару; обсяг виконуваних робіт або надання послуг; строк дії договору; ціну та загальну суму договору; умови платежів (порядок розрахунків); порядок приймання-здавання товарів (робіт, послуг); порядок пред'явлення рекламацій, відповідальність сторін; форс-мажорні обставини; арбітражне застереження (компетентний арбітражний орган, застосовуване матеріальне право тощо); юридичні адреси сторін, їхні платіжні і поштові реквізити.

Слід особливо наголосити, що досвідчені фахівці у галузі правового регулювання розгляду спорів у зовнішньоекономічних відносинах рекомендують чітко визначати умови арбітражної угоди. Основні положення про неї містяться в Нью-Йоркській конвенції про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень (статті II, V) [11], Європейській конвенції про зовнішньоторговельний арбітраж (статті I, V, IX) [12], Типовому законі ЮНСІТРАЛ про міжнародний комерційний арбітраж (статті 7-9, ч. 1 ст. 15) [14], Законі України «Про міжнародний комерційний арбітраж» (статті 7-9, ч. 1 ст. 15) [7]. Згідно зі ст. 7 цього закону, що повністю відповідає аналогічній статті Типового закону ЮНСІТРАЛ, арбітражна угода – це угода сторін про передачу в арбітраж усіх або певних спорів, які виникли або можуть виникнути між ними у зв'язку з будь-якими конкретними правовідносинами, незалежно від того, чи мають вони договірний характер, чи ні [14].

Усіма названими вище правовими актами передбачено за формою фіксації два види арбітражних угод: арбітражне застереження, що міститься в договорі (контракті); окрема арбітражна угода.

У доктрині наводиться також поділ арбітражних угод за видами залежно від того, який критерій використовується;

б) спеціальні вимоги щодо права, яке застосовується. Так, при визначенні змісту договору права та обов'язки сторін договору визначаються правом країни, обраної сторонами при його укладенні або в результаті подальшого погодження; якщо ж сторони не погодили це питання, то їхні права та обов'язки визначаються юрисдикційними органами.

Якщо, відповідно до ч. 1 ст. 4 Закону України «Про міжнародне приватне право» на підставі названих у ньому джерел права неможливо визначити право, яке підлягає застосуванню до приватноправових відносин з іноземним елементом, то прогалину, що виникає у колізійному регулюванні, передбачається заповнювати за допомогою звернення до колізійної норми, що відсилає до права країни, з якою відповідні відносини найбільш тісно пов'язані (ч. 2 ст. 4) [8]. Правило «найбільш тісного зв'язку» (і його різні модифікації – «найбільш міцний зв'язок», «найбільш істотний зв'язок», «найбільш розумний зв'я-

зок») відносять до покоління гнучких колізійних норм. При цьому правом держави, з яким більш тісно пов'язаний правочин, вважається, якщо інше не передбачено або не впливає з умов, суті правочину або сукупності обставин справи, право держави, у якому має своє місце проживання або місцезнаходження сторона, що повинна здійснити виконання, яке має вирішальне значення для змісту правочину.

Порядок визначення права, що підлягає застосуванню до договору за відсутності згоди сторін про вибір права, передбачено у ст. 44 Закону України «Про міжнародне приватне право». Ця стаття має найбільш важливе практичне значення в регулюванні колізійних відносин у галузі договірної справи. У статті містяться конкретні колізійні прив'язки, встановлені для договорів окремих видів, що відображають найпоширеніші випадки. Перелік цих прив'язок значно розширений порівняно з колишньою редакцією ст. 6 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [6]. Основний критерій для визначення застосовуваного права — місцезнаходження сторони, що повинна здійснити виконання, яке має вирішальне значення для змісту договору. Виходячи з аналізу змісту цієї статті, такою стороною є та, що повинна здійснити певну господарську операцію — передати товари, виконати роботу, здійснити послугу тощо, на відміну від сторони, яка виступає споживачем і повинна сплатити гроші.

У ч. 2 ст. 44 Закону України «Про міжнародне приватне право» встановлено колізійні прив'язки для тих видів договорів, для яких визначення права держави, з яким договір найбільш тісно пов'язаний, здійснюється не на основі «виконання, яке має вирішальне значення для змісту договору» [8].

Слід також мати на увазі, що колізійні норми, які визначають право, що застосовується до договору за відсутності згоди сторін про вибір права, містяться і в інших нормативних актах України (наприклад, у ст. 14 КТМ України [4];

7) особливості порядку розгляду договірних спорів — визначення за згодою сторін із відповідною фіксацією у договорі або окремій угоді юрисдикційного органу (державні суди України або іншої держави чи конкретний міжнародний третейський суд/арбітраж, створений на території України чи іншої країни, як інституціональні (постійно діючі), так і арбітражі *ad hoc*).

Існують деякі особливості визначення права, що підлягає застосуванню міжнародним комерційним арбітражем в арбітражному процесі до суті спору, що, як правило, знаходять висвітлення у спеціальному законодавстві про міжнародний комерційний арбітраж. Так, у ст. 28 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» (прийнятому на основі Типового закону, розробленого Комісією ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ), передбачено, що третей-

ський суд вирішує спір згідно з такими нормами права, які сторони обрали як такі, що застосовуються до суті спору [7]. При цьому будь-яка вказівка на право або систему права будь-якої держави, якщо в ній не висловлено інший намір, повинно тлумачитися як таке, що безпосередньо відсилає до матеріального права цієї держави, а не до її колізійних норм. У разі відсутності якої-небудь вказівки сторін третейський суд застосовує право, визначене згідно з колізійними нормами, які він вважає застосовними.

Висновки. Отже, зовнішньоекономічний договір (контракт) – це різновид господарського договору, що, в свою чергу, в даному випадку є різновидом цивільно-правового договору. Тому слід зазначити, що зовнішньоекономічним договорам (контрактам) притаманні як загальні юридичні умови, властиві для цивільно-правових та господарських договорів, так і певні особливості. До останніх слід віднести такі: законодавство, що визначає умови дії міжнародних договорів в Україні; сфера дії зовнішньоекономічних договорів (контрактів) – зовнішньоекономічна діяльність; особливий суб'єктний склад – два або більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їхні іноземні контрагенти; спеціальні вимоги щодо форми договору: як загальне правило – письмова форма, якщо інше не встановлено законом або чинним міжнародним договором, згоду на обов'язковість якого надано Верховною Радою України; особливості змісту договору; спеціальні вимоги щодо права, яке застосовується до договору; особливості порядку розгляду договірних спорів у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Бібліографічні посилання

1. Конституція України, прийнята 28.06.1996 р.: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.
2. Цивільний кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р. № 435-IV): [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.
3. Господарський кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р. № 436-IV): [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.
4. Кодекс торговельного мореплавства України: прийнятий 23.05.1995 № 176/95-ВР: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
5. Цивільний кодекс Української РСР, прийнятий 18 липня 1963 р. – (Втратив чинність): [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.liga.net>.
6. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квітня 1991 року: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
7. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24 лютого 1994 р. № 4002-ХІІ: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
8. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. №2709-IV: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.
9. Про затвердження Порядку реєстрації зовнішньоекономічних контрактів (договорів) на здійснення експортних операцій з металоломом: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2002 р. № 155: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу:

<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

10. Положення про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів): Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції від 06.09.2001 р. № 201: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

11. Конвенція про визнання та приведення до виконання іноземних арбітражних рішень (Нью-Йорк, 10 червня 1958 р.). // Міжнародний комерційний арбітраж в Україні: теорія та законодавство / Під заг. ред. І. Г. Побірченка. — К., 2007.

12. Європейська Конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж (Женева, 21 квітня 1961 р.) // Там само.

13. Про договори міжнародної купівлі-продажу товарів: Конвенція ООН від 11 квітня 1980 р. // Там само.

14. Типовий закон ЮНСІТРАЛ про міжнародний торговий арбітраж // Там само.

Надійшла до редакції 31.05.2012

І.Й. Слубський

кандидат юридичних наук

*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

УДК 351.743 : 331.108.5(477)

ДИСЦИПЛІНАРНІ ЗАОХОЧЕННЯ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ОВС

Уточнено поняття дисциплінарних заохочень та визначено їх застосування як пріоритетний напрям підвищення ефективності службової діяльності працівників органів внутрішніх справ.

Ключові слова: *працівники органів внутрішніх справ, дисциплінарні заохочення.*

Уточняется понятие дисциплинарных поощрений и определяется их применение как приоритетное направление повышения эффективности служебной деятельности сотрудников органов внутренних дел.

Ключевые слова: *сотрудники органов внутренних дел, дисциплинарные поощрения.*

The concept of disciplinary encouragements and certainly their application as priority direction of increase of efficiency of official activity of workers of organs of internal affairs is specified in the offered article

Keywords: *workers of organs of internal affairs, disciplinary encouragements.*

Постановка проблеми. Одне з основних завдань керівника органу внутрішніх справ – це створення для підлеглих відповідних умов праці та відпочинку, задоволення їх потреб і запитів, забезпечення їх законних прав і пільг [1, с. 217]. Саме тому інституту дисциплінарних заохо-